

ШЛЮБ ТА СІМ'Я: СУЧАСНИЙ СТАН В УКРАЇНІ

Розглянуто теоретичні аспекти шлюбу та сім'ї. З'ясовано основні причини розлучень.

У наслідок ситуації, що склалася в країні, спостерігаються зменшення кількості новонароджених, натомість збільшується смертність, зниження рівня життя, відсутність стабільності та невпевненість в майбутньому. Дані причини привели до того, що люди відкладають шлюб замінюючи альтернативними формами стосунків (так званий „цивільний шлюб”), відмовляються народжувати дітей, відкладаючи це на кращі часи, тощо.

Дослідження проблем сім'ї та шлюбності здійснюють С.Ю. Аксьонова, О.М. Балакірєва, В.Г. Бялковська, О.О. Коломієць, Б.О. Крімер, Д.С. Касьянова, І.О. Курило, Е.М. Лібанова, Л.І. Слюсар, В.С. Стешенко та інші.

Сім'я – це один із головних об'єктів демографічної політики. Основу сім'ї створює шлюбний союз чоловіка і жінки [5]. Сутність цієї категорії визначають як невелику групу людей, яка ґрунтується на шлюбі або кровній спорідненості. Члени цієї групи пов'язані спільністю побуту та бюджету, а також взаємною моральною відповідальністю та взаємодопомогою [4].

На інститут сім'ї впливають як глобальні тенденції розвитку економіки, політики та культури, так і внутрішні соціально-політичні перетворення, ускладнені історичним минулим. Як відомо, моделі поведінки в сім'ї здебільшого успадковуються: молоді батьки відтворюють поведінку своїх батьків, а діти переймають їх моделі як нормативи для свого життя. Тому при зіткненні різних поведінкових моделей дружини та чоловіка зароджуються сімейні конфлікти. Таким чином, у період незалежності України в умовах трансформації суспільства, інститут сім'ї опинився під впливом як психоісторичних тенденцій пострадянської епохи, так і нових поглядів глобалізованого постіндустріального та інформаційного суспільства.

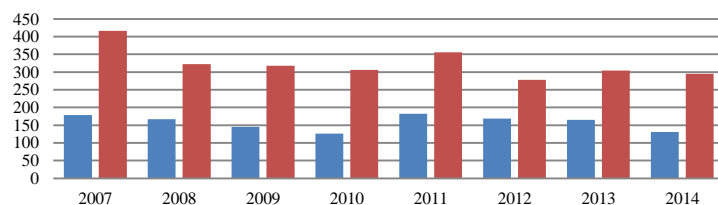
Проблеми, з якими стикаються сучасні сім'ї можна розподілити відповідно до функцій сім'ї та характерних систем взаємовідносин. Їх можна умовно розподілити таким чином:

- порушення механізму адаптації сім'ї до динамічних процесів у суспільно-політичній та економічній сферах;
- послаблення її захисної функції (як матеріальної, так і психологічної);
- структурно-функціональна трансформація сім'ї за невизначеності або суперечливості сімейних ролей;
- зниження значення сім'ї в системі життєвих цінностей особистості з подальшою переорієнтацією значної частини молоді на позашлюбні стосунки, повторний шлюб;
- погіршення дитячо-батьківських взаємин, зумовлене невідповідністю та догматичністю батьківських норм;
- орієнтація подружжя на малодітну сім'ю;
- загострення суперечностей між партнерами в орієнтації сім'ї на демократичний (з боку жінок) або патріархальний (з боку чоловіків) розвиток;
- дисфункціональний розвиток сім'ї, ознаками якого є: тенденція до домінування, боротьба за владу обох партнерів, неузгодженість рольової поведінки, негнучкість встановлених норм, маніпуляція партнером або дітьми, ігнорування потреб і почуттів членів сім'ї;
- ускладнення сімейної адаптації молодого подружжя внаслідок неадекватних дошлюбних очікувань, завищених вимог до партнера;
- нестабільність життєвих планів в умовах економічної нестабільності [1].

Передумовою створення сім'ї, а відтак і народження дітей є шлюб, що укладається між чоловіком і жінкою як санкціонована та регульована суспільством форма відносин між ними, яка визначає їхні права й обов'язки один щодо одного та щодо дітей [4]. Шлюбність – це головний чинник формування родин і зміни родинної структури населення, один з важливих чинників народжуваності [5].

Протилежною подією щодо укладення шлюбу є його припинення, тобто розпад шлюбного союзу в результаті смерті одного із членів подружжя або розірвання шлюбу (розлучення). Демографічна історія свідчить про еволюцію шлюбу та сім'ї, яка, особливо в останні десятиріччя ХХ ст., супроводжувалася негативними наслідками, зокрема збільшенням частоти розлучень, кількості неповних сімей та масштабів позашлюбної народжуваності. Демографічні дослідження свідчать, що такі чинники негативно впливають на відтворення населення в цілому й окремі його складові (мається на увазі значне скорочення народжуваності, виникнення соціальних конфліктів та ін.) [3].

Доцільно провести дослідження стану шлюбності та народжуваності в Україні за 2007–2014 роки (використовувалися дані державного комітету статистики України) (рис. 1).

■ – кількість укладених шлюбів ■ – кількість зареєстрованих розлучень

Рис. 1. Кількість укладених шлюбів і зареєстрованих розлучень у 2007–2014 роках, тис. од.

За даними рисунку 1 видно, що найбільша кількість укладених шлюбів спостерігалася в 2007 році й становила 416,4 тис. од., найменша кількість шлюбів була в 2012 році – 278,3 тис. од. Найбільша кількість зареєстрованих розлучень була в 2011 році й становила – 182,5 тис. од., а найменша кількість розлучень спостерігалася в 2010 році – 126,1 тис. од. За досліджуваний період кількість укладених шлюбів зменшилась, а кількість розлучень мала позитивну тенденцію до зменшення.

Потрібно відзначити зменшення кількості народжень, і зокрема частки народжених дітей поза шлюбом в їх структурі (табл. 1).

Таблиця 1

Зміна чисельності живонароджених і позашлюбна народжуваність

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Частка дітей народжених жінками, які не перебували в зареєстрованому шлюбі, %	21,4	20,9	21,2	21,9	21,9	21,4	22,1	21,1
Чисельність живонароджених, тис. осіб	472,7	510,6	512,5	497,7	502,6	520,7	503,7	465,9

Основними причинами, що спричиняють розлучення можна виділити такі: поспішний вступ у шлюб; психологічна та практична невідповідність до сімейного життя; несумісність характерів і поглядів; розходження поглядів щодо питання матеріального благополуччя; фінансова несамостійність; відсутність дітей; шкідливі звички.

Досить цікаво серед основних причин росту розлучень в Україні виділяють Н.М. Гаврилишин та В.В. Балахтар (у відсотках):

- матеріальні, побутові проблеми – 18,79%;
- послаблення цінності сім'ї для сучасного покоління – 17,45%;
- психологічна несумісність – 14,09%;
- монотонність подружнього життя – 9,62%;
- нове кохання – 10,07%;
- відсутність дітей – 4,47%;
- алкогольна чи наркотична залежність одного з подружжя – 16,55%;
- інше – 8,96%.

Дані автори розподіляють розлучення за роками сімейного життя: до 1 року – 3,6%; від 1 до 2 років – 16%; від 3 до 4 років – 18%; від 5 до 9 років – 28%; від 10 до 19 років – 22%; від 20 і більше років – 12,4%. Таким чином, аналіз свідчить, що найбільша кількість розлучень спостерігається з 5 до 9 рік життя подружжя. Найменше ж розлучень на першому році, а також після 20 років шлюбу.

Статистика показує, що найбільш відповідальний період у житті сім'ї, коли дружинам від 20 до 30 років. Встановлено також, що шлюби, укладені до 30 років, у середньому вдвічі стійкіші до розлучень, ніж шлюби, які виникли, коли дружинам було за 30. Це пояснюється тим, що в більш пізньому віці, членам подружжя набагато важче змінювати свій спосіб життя, пристосовуватися до звичок іншої людини та входити в сімейні ролі. Фактично всі розлучення відбуваються у віці від 18 до 35 років, при чому різкий їх ріст спостерігається після 25 років [2].

Розлучення має наслідки, воно спричиняє велике емоційне потрясіння, люди переживають депресію, відчувають себе незахищеними та не бачать стабільності.

До соціально-психологічних наслідків розлучення відносять наступні:

- зменшення народжуваності;
- погіршення здоров'я людей;
- зростання смертності;
- збільшення кількості самогубств;
- збільшення ризику психічних захворювань;
- зростання зловживання алкоголю тощо [2].

Окрім того, розлучення значно впливає на майбутнє виховання дітей, формуючи зразки поведінки, які можна

розглядати як альтернативу нормам і цінностям, на яких засновано інститут шлюбу. Розлучення також негативно впливають на демографічну ситуацію, адже майже 80% всіх розлучених є або одностатевими, або взагалі безстатевими [2].

В умовах нестабільності шлюбу та зростання рівня повторної шлюбності необхідно не тільки пропагувати більш відповідальне ставлення до шлюбу та батьківства, а й підвищувати культуру міжособистісних стосунків, формувати відповідальне ставлення до батьківських обов'язків обох колишніх партнерів після розпаду шлюбу.

В Україні відсутня традиція постійної участі батька, який проживає в іншій сім'ї, окремо від дітей, у їх вихованні, що є наслідком застарілих стереотипів щодо гендерного розподілу обов'язків з виховання дітей у сім'ї. Як правило, жінки, з якими проживають діти, скаржаться на неувагу колишніх чоловіків, а чоловіки – на перешкоджання в спілкуванні та участі у житті дітей [6].

Отже, сьогодні інститут сім'ї опинився під впливом як тенденцій пострадянської епохи, так і нових поглядів глобалізованого, постіндустріального та інформаційного суспільств. Офіційний шлюб почали замінювати „цивільним шлюбом”, народження дітей почали відкладати на кращі часи, більшість сімей наважуються на народження лише однієї дитини, досить висока частка народжених дітей поза шлюбом, збільшується кількість розлучень. Розлучення має наслідки, які виявляються в депресії, відчутті непотрібності та самогубстві. Тому, до створення сім'ї потрібно підходити відповідально та обдуманно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буленко Т.В. Тенденції розвитку української сім'ї та її проблеми на сучасному етапі / Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С.Д. – К., 2001.
2. Гаврилишин Н.М. Причини розлучень в Україні та їх соціально-психологічні наслідки / Н.М. Гаврилишин, В.В. Балахтар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2011/Psihologia/12_83375.doc.htm. – Назва з екрану.
3. Дорошенко Л.С. Демографія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л.С. Дорошенко. – К.: МАУП, 2005.
4. Драган О.І. Демографія: конспект лекцій / О.І. Драган., Т.І. Тертична. – К.: НУХТ, 2014. – 132 с
5. Махорін Г.Л. Основи демографії: курс лекцій. – Житомир: Вид-во „Волинь”, 2009. – 96 с.
6. Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку: колект. монограф. – К.: ТОВ „Основа-Принт”, 2009. – 248 с.